
Informații despre teritoriile de la Dunărea de Jos cuprinse în cronică lui Mihail Attaleiates

Vasile MĂRCULEȚ

Cuvinte cheie: Imperiul bizantin, Dunărea de Jos, pecenegi, uzi.

Mots clés: Empire Byzantin, Bas-Danube, Petchenegues, Ouzes.

Istoriografia bizantină a secolului al XI-lea acordă o atenție însemnată situației politico-militare de la Dunărea de Jos, unde Constantinopolul se confrunta cu puternica presiune a migratorilor turanici reprezentați de neamurile pecenegilor, uzilor și cumanilor. Între cronicarii bizantini ai secolului al XI-lea, care acordă o atenție deosebită situației politice de la Dunărea de Jos și raporturilor Imperiului Bizantin cu populația locală și cu migratorii turanici un loc de frunte ocupă, fără doar sau poate, Mihail Attaleiates (prima jumătate a sec. XI-post 1080).

Mihail Attaleiates s-a născut în Attalia, în provincia Pamphylia, de unde i se trage, de altfel, și cognomenul. Pe timpul vieții a deținut importante la curtea imperială sub împărații Romanos IV Diogenes (1068-1071), Mihail VII Doukas (1071-1078) și Nikephoros III Botaneiates (1078-1081). Anul morții sale nu se cunoaște cu exactitate; probabil după 1080.

Opera istorică a lui Mihail Attaleiates, *Historia*, scrisă între 1079-1080, relatează evenimentele cuprinse între anii 1034 și 1079. Având în vedere faptul că autorul a fost martor ocular al majorității evenimentelor prezentate, lucrarea sa are o deosebită valoare ca izvor istoric. Concepută însă ca un panegiric al lui Nikephoros III Botaneiates, îl prezintă pe împărat în culori exagerat de favorabile¹.

Bizanzul și locuitorii de la Dunărea de Jos. Revolta orașelor paristriene (1072-1079). În lucrarea istorică a lui Mihail Attaleiates, informațiile referitoare la teritoriile de pe cele două maluri ale Dunării de Jos sunt numeroase și deosebit de variate având o importanță istorică deosebită. Se disting între aceste știri, în primul rând, cele cu privire la situația orașelor paristriene și la raporturile lor cu autoritatea centrală de la Constantinopol în ultimele decenii ale secolului al XI-lea, care au condus, în final, la revolta orașelor dunărene din 1072-1073, soldată cu secesiunea acestora de imperiu, care se va prelungi până în 1091². Precizăm însă că știrile transmise de Mihail Attaleiates cu privire la revolta orașelor paristriene și la raporturile acestora cu puterea centrală de la Constantinopol acoperă intervalul dintre 1072, momentul izbucnirii revoltei, și 1079, când autorul încheie redactarea cronicii sale.

Dintre informațiile transmise de Mihail Attaleiates referitoare la evenimentele din 1072-1073 și ulterioare, legate de acestea reținem, în primul rând, pe cele cu privire la componența etnică a populației care locuia în Thema Paristrion (Paradounavon), în vecinătatea Dunării de Jos și la capacitatea militară a orașelor paristriene. Referindu-se la primul dintre aceste aspecte cronicarul bizantin precizează că „începuse să cârtească și populația mixobarbară (κατοικοῦν μιζοβάρβαρον), care locuia la Istros”³. În continuarea relatării sale, referitoare la acest

1 L. Bréhier, *Civilizația bizantină*, București, 1994, p. 275; N. Iorga, *Medalioane de istorie literară bizantină. I. Istoricii*, în N. Iorga, *Sinteza bizantină*, București, 1972, pp. 218-220.

2 Pentru revolta orașelor paristriene, vezi: Al. Madgearu, *Observații asupra revoltei din Paradunavon din 1072-1091*, în M. Dobre (coord.), *Istorie și ideologie. Omagiu profesorului Stelian Brezeanu la 60 de ani*, București, 2002, pp. 34-46; V. Mărculeț, *Considerații asupra revoltei orașelor paristriene din 1072-1073 și a statutului politico-juridic al Themei Paristrion-Paradunavon între 1072-1091*, în CȘ, VII, 2008, pp. 56-67.

3 Michaelis Attaliotae, *Historia*, opus a Wladimiro Bruneto de Presle, Instituti Gallici Socio, inventum descriptum correctum, recognovit Immanuel Bekkerus, Bonnae, 1853, p. 204 (FHDR, III, p. 73).

aspect, Mihail Attaleiates consemnează că pecenegii, „care au trecut mai înainte [fluviul]” le impun locuitorilor autohtoni „modul de viață scitic”⁴.

Semnificația epitetului „mixobarbară” cu care este catalogată populația de la Dunărea de Jos a determinat o serie de discuții referitoare la acest aspect. Istorici precum Eugen Stănescu, Nicolae-Șerban Tanașoca sau Vassilka Tapkova-Zaimova au formulat răspunsuri cât se poate de pertinente acestei probleme⁵.

Cel puțin la fel de importante sunt informațiile transmise de Mihail Attaleiates cu privire la al doilea aspect sesizat. Cronicarul bizantin este categoric atunci când consemnează că „sunt așezate pe malul acestui fluviu [Istros] multe și mari orașe, care au adunate într-însele o populație de toate limbile și care întrețin nu puțină oaste”⁶.

Așa cum am arătat și cu altă ocazie, teză pe care o susținem în continuare, informațiile cronicarului bizantin, evidențiază, fără dubii, nivelul înalt de urbanizare a zonei Dunării de Jos. Nu întâmplător, sursele literare de care dispunem înregistrează ca o altă denumire a themei de la Dunărea de Jos cea „a orașelor paristriene”, „a orașelor de la Istros”, sau în sens mai larg „a orașelor și ținuturilor de la Istros”. Fără îndoială, nu putem discuta de orașe în sensul modern al termenului, ci considerăm că suntem în prezenta unor așezări urbane și semiurbane asemenea celor desemnate drept *civitas* sau *oppidum* în Apus⁷.

O informație unică transmisă de Mihail Attaleiates este aceea care evidențiază veleitățile autonomiste ale orașelor paristriene răsculate împotriva puterii centrale. Ca urmare, consemnează cronicarul bizantin, vestarhul Nestor, numit katepano al Dristrei, cu misiunea de a înăbuși răscoala, „găsi pe locuitori prea puțin sau [chiar] deloc înclinați să accepte stăpânirea împăratului romeilor”⁸. Mai mult, suntem informați că aceștia au oferit „cu totul autoritatea asupra cetății (Dristra, n.n.) căpeteniei pecenegilor (numele lui era Tatrys)”⁹.

Succinta informație transmisă de Mihail Attaleiates are o însemnătate aparte în economia problemei abordate de noi. Ea surprinde momentul constituirii unei formațiuni politice locale de sorginte autohtono-turanică, condusă de o căpetenia barbară Tatrys (Tatos, Tatous la alți autori)¹⁰. Semnificativ din acest punct de vedere este faptul că aflate în imposibilitatea de a-și restabili autoritatea asupra orașelor paristriene, autoritățile centrale i-au recunoscut acestuia statutul de „exarchon”, respectiv de locțiitor al comandantului themei dunărene¹¹.

Alte informații referitoare la revolta orașelor paristriene din 1072-1073 cuprinse în lucrarea lui Mihail Attaleiates surprind cauza fundamentală a acesteia. În opinia autorului, orașelor de la Dunăre „li se suprimau din zelul lui Nikephoros (logothetul Nikephoros sau Nikephoritzes, n.n.) și darurile trimise anual din tezaurele împărătești”¹². Din lucrarea aceluiași autor aflăm de asemenea că vestarhul Nestor a aderat la cauza răsculaților și aliat cu pecenegii, care controlau Thema Paristrion (Paradounavon), s-a îndreptat împotriva Constantinopolului, dar, ulterior, pierzându-și încrederea în aliații săi, a întrerupt campania și s-a reîntors repede în „ținuturile și la taberele de lângă Istros”¹³.

Adăugăm informațiilor prezentate pe cele înregistrate de Mihail Attaleiates referitoare la reglementarea formală a raporturilor orașelor paristriene cu puterea centrală, odată cu urcarea pe tronul imperial a împăratului Nikephoros III Botaneiates (1078). Din relatarea cronicarului reiese clar faptul că pe parcursul celor șase ani scurși de la izbucnirea răscoalei în rândul locuitorilor revoltați s-au conturat două tabere: una adeptă a împăcării cu puterea centrală, alta orientată spre continuarea alianței cu pecenegii și a ostilităților împotriva Constantinopolului. Prima tabără va avea câștig de cauză impunându-se într-o manieră extrem de violentă. Orașele de

4 *Ibidem*, p. 205 (FHDR, III, p. 73).

5 E. Stănescu, *Les «Mixobarbares» du Bas-Danube au XIe siècle. (Quelques problèmes de la terminologie des textes)*, în NÉH, 3, 1965, pp. 45-55; N.-Ș. Tanașoca, *Les Mixobarbares et les formations politiques paristriennes du XIe siècle*, în RRH, XII, 1973, 1, pp. 61-82; Vassilka Tapkova-Zaimova, *Les Μίξοβάρβαροι et la situation politique et ethnique au Bas-Danube pendant la seconde moitié du XIe siècle*, în CIÉB XIV, vol. II, București, 1975, pp. 615-619.

6 Michaelis Attaliothae, *op. cit.*, p. 204 (FHDR, III, p. 73).

7 V. Mărculeț, „The archontate of the Paristrion cities” or „of the cities from the Istros” – a thema with a single name in the Byzantine literary sources, în „Istros”, XVII, 2011, pp. 55-68.

8 Michaelis Attaliothae, *op. cit.*, p. 205 (FHDR, III, p. 73).

9 *Ibidem* (FHDR, III, p. 73).

10 N. Iorga, *Cele dintâi cristalizări de stat ale românilor*, în N. Iorga, *Studii asupra Evului Mediu românesc*, București, 1984, pp. 42-49; N. Bănescu, *Les premier témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, în B-NJ, III, 1922, 3/4, pp. 287-310.

11 Michaelis Attaliothae, *op. cit.*, p. 205 (FHDR, III, p. 73).

12 *Ibidem* (FHDR, III, p. 73).

13 *Ibidem* (FHDR, III, p. 73).